

TERORIZAM – IZAZOVI I DILEME

SAŽETAK: U ovom radu otvaraju se određena pitanja prisutna u javnosti vezana za terorizam. Terorizam nije novijeg datuma, pa tako terorizam i teroristički akti skreću pažnju javnosti kroz cijelu ljudsku povijest. Kako ne postoji jedinstvena definicija terorizma, radom se tretira terorizam, odnosno napominje se da postoji više definicija terorizma. Ciljevi terorizama četo su prožeti političkim, vjerskim ili socijalnim plaštom, a pogrešna interpretacija pojma terorizma ili jednostrano gledanje na tu pošast, usložnjava samu borbu protiv terorizama.

Rad tretira i antiterorizam kao djelovanje usmjereno na otklanjanje uzroka terorizma, a koji su razvidni iz determinanti terorizma, te se postavlja i pitanje da li postoji li inherentan odnos između religije i terorizma.

KLJUČNE RIJEČI: definicija, terorizam, religija, borba protiv terorizma.

1. Uvod

Nema univerzalno prihvaćene i pravno-političke etablirane definicije pojma terorizma. Brojni su pokušaji postizanja međunarodno prihvatljive definicije terorizama na globalnom nivou. Atentati na nadvojvodu Franju Ferdinanda u Sarajevu 1914. godine i kralja Aleksandra u Marseju 1934. godine imali su prizvuke međunarodnog karaktera, ali to nije bio dovoljan povod da se postigne jedinstvena definicija terorizma, stoga pitanje definiranja terorizma i dalje ostaje otvoreno. Aktivnosti Organizacije UN i njene prethodnice Društva naroda, u posljednjih šest decenija, u pokušaju da se formuliše međunarodni odgovor na izazov terorizama, odvijale su se u dva pravca kako Sinanović (2010) ističe: postizanje saglasnosti o definisanju terorizma donosi normativni odgovor, što nije donijelo rezultate, te formulisanje saglasnosti o inkriminaciji pojedinih aspekata ukupnog problema, jeste pragmatični odgovor.

Liga naroda je 1937. godine u Ženevi izradila nacrt dvije konvencije. Dokument usvojen 1937. godine, pod naslovom Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju terorizma, obuhvaća ubistva ili pokušaje ubistva, predsjednika država ili članova njihove familije, službenika ili slučajne publike. Uspostavljanjem međunarodnog krivičnog suda krivična odgovornost se akcentira na pojedinca, a državama je zabranjeno da takvim pojedincima pružaju utočište. Kako spomenute konvencije nije ratifikovao dovoljan broj država i zbog neposrednog izbijanja Drugog svjetskog rata, konvencije su ostale samo zabilježeni pokušaji definiranja terorizma.

O aktualnosti teme govori i podatak koji ističe Frank Furedi: „Prema mojoj procjeni, od 11. septembra o toj je temi na engleskom jeziku objavljeno oko 8.000 knjiga. Kada sam

provjerio međunarodnu bibliografiju društvenih znanosti, pronašao sam 1.413 akademskih monografija objavljenih od 2001. godine koje su u naslovu imale pojam „terorizam“. Ipak, čini se da je uzlazni stupanj intelektualnog truda uloženog u istraživanje tog problema urodio oskudnim rezultatima.“

Printani mediji svakodnevno pune novinske stupce informacijama, raspravama i analizama o terorizmu, a elektronski mediji prikazuju stravične slike užasa terorizma. Permanentnost terorističkih akata zadržava pažnju medija, akademske i društvene zajednice. Pristuna je velika šarolikost ciljeva koji se žele postići terorizmom, od atentata na istaknute ličnosti, publiciteta, oslobađanja zarobljenika, stjecanje financijske koristi i mnogi drugi, te na kraju, ostvarivanja političkih i dogmatskih ciljeva.

Nekoliko je povezanih pretpostavki što terorizam čini zanimljivim i aktualnim (Garrison, 2004): skandalozno nasilje djelovat će na maštu javnosti, njegova publika će tako postati svjesna političkih ciljeva, nasilje samo po sebi ovlašćuje i predstavlja „čistiličku snagu“, sistematsko nasilje može ugroziti državu i nagnati je da delegitimizira reakcije, nasilje može destabilizirati društveni poredak i ugroziti društveni sistem (spirala terora i kontraterora) ali i da će ljudi konačno odbaciti vladu i pretvoriti se u teroriste (Townshend, 2003). Gori je jedan dan anarhije od godina nepravedne vlasti. Terorizam čezne za anarhijom u društvu, jer anarhija je stanje koje dopušta da čini ko šta hoće, a takvo stanje omogućava teroristima da sprovode ciljeve koji su često prikriveni ideološkim, vjerskim ili socijalnim plaštom.

Samo organizovan sistem može se kvalitetno oduprijeti naježdi terorizma. pokušava definiciju terorizma oslikati na vrlo jasan način, što u krajnjoj varijanti može pojednostaviti gledanje na terorizam i borbu protiv terorizma. „Terorizam je zločin i ništa drugo osim zločina. Teroristi su zločinci i ništa drugo već zločinci (nisu ni idealisti, ni heroji, ni borci za slobodu, ni zaštitnici vjerskih ili nacionalnih interesa...“ (Abazović).

Teško je iskorijeniti tezu, ono što je za jedne terorista, za druge je borac za slobodu. Problem terorizma je realan i prisutan diljem svijeta. Po našem mišljenju, borbu protiv terorizam otežava jednostrano i ideološko gledanje na tu pošast.

2. Shvatanje terorizma

Šta je terorizam? Na ovo pitanje možemo dati jednostavan odgovor, da terorizam obuhvata brojne oblike nasilja, različite motive i nema dokazanih rješenja (Karčić, 2002). Proces koji nešto određuje kao rat jeste borba, nasuprot tome, suština terorizma jeste negiranje borbe. Tu se mete napadaju, a sprječava se samoodbrana, ali ono po čemu se

terorizam raspoznaje, jeste njegova spremnost da napadne ne samo odabrane, nego i nasumične mete i ciljeve. Terorizam često ne razlikuje ratoborne od neutralnih boraca, zakonitih od nezakonitih i legalnih od nelegalnih meta itd.

Znanstveni pristup traži, kada se govori o određenoj temi, da treba govoriti o jasnoj definiciji određenog pojma ili naučne oblasti. Teško je pronaći jedinstvenu definiciju koju će svi na isti ili sličan način razumijevati.¹ Oni koji žele da se bave terorizmom kao društvenom pojavom, bilo na kojoj razini (nacionalnoj, regionalnoj ili globalnoj) na samom početku susreću se s problemom definiranja pojma terorizama ili koju definiciju uzeti kao mjerodavnu. Često je terminologija ključna u razumijevanju stvari i pojava. U literaturi koja tretira ovaj pojam autori pominju mnoge definicije. U referentnom djelu „Politički terorizam; novi vodič o učesnicima, autorima, konceptima, bazama podataka, teorijama i literaturi poznati autoritet u ovoj oblasti Alex Schmid naveo je 109 definicija terorizma.“ (Karčić, 2002). Ovolika šarolikost, kod svakog istraživača na samom početku unosi zbunjenost i nameće pitanja: koju definiciju uzeti kao mjerodavnu, kako biti objektivan, koji instrumentarij koristiti prilikom istraživanja ovog problema. Bitan razlog, zbog kojeg je rasprava o terorizmu opterećena poteškoćama stoji u tome što ona neprestano uključuje donošenje vrijednosnih sudova. Terorizam prevazilazi opisni pojam, predstavlja sud koji ima moralno osuđivanje čina koje ujedno služi kao politički sud o neprijatelju, gdje kada se odnos s neprijateljem popravi, teroristička etiketa se povlači i „okrutni teroristički vođa“ postaje odgovorni državnik. Jomo Kenyarrta, Robert Mugabe i Nelson Mandela su među najpoznatijim vođama država koji su nekad bili kritizirani kao fanatični teroristi.

Teško je definisati terorizam zbog činjenice da on nije naprosto objektivni analitički koncept već moralni sud o ponašanju terorista. Stoga, da bi odredio da li je neki određeni čin (ili skup činova) teroristički ili ne, stručnjak mora biti svjestan da donosi vrijednosni sud o izvršiteljima tog čina i o okolnostima njihovih činova.“ (Furedi, 2009). Unatoč tome što svaki pojam ili stvar ima lice i naličje, mnogi se prezentiraju skućeno i jednostrano. Na tu pojavnost ukazuje i reisi-l-ulema Islamske zajednice u BiH na način: „...želim podsjetiti da riječ *crusade* (križarski pohod), iako može značiti mnogo različitih dobrih stvari za kršćane, za muslimane znači samo jednu stvar, a to je: vojni pohod protiv islama. Na isti način, riječ *džihad* za muslimane može značiti mnogo dobrih stvari, ali za nemuslimane ona znači samo

---

¹ Definicija je tumačenje jednog pojma po njegovim svojstvima, karakteristikama i osobenostima. *Definitis* – latinska riječ koja znači razumljiv, jasan i određen. Dati tačnu definiciju nekog pojma znači jasno protumačiti, konkretno odrediti, opisati, što više omeđiti sa svih strana i po dubini i širini ne ostavljati mogućnosti za nagađanja i površna tumačenja.

jednu stvar, a to je: nasilne akcije protiv njihove vjere. Prema tome, svi moramo do kraja biti oprezni kod upotrebe riječi kako se niko ne bi morao kasnije ispričavati da on nije mislio pod *crusade* ono što muslimani misle ili da on nije mislio pod *džihadom* ono što nemuslimani misle.“

Važno je istaći da nijedan pojedinac ili grupa ne žele prihvatiti naziv terorista ili teroristička grupa i organizacija, već obično budu imenovani od strane drugih, što je česta praksa danas. Prvi radovi koji su tretirali ovu temu govore o veoma maloj prijetnji prema zakonu, radu i individualnim pravima pojedinaca, a danas terorizam ima međunarodni karakter, što govori, da je „progres“ terorizma u uzlaznoj putanji.

3. Postoji li inherentan odnos između religije i terorizma

Sve je više autora koji se bave istraživanjem terorizma s aspekta njegove povezanosti s religijom. Taj diskurs se intenzivira nakon terorističkog napada od 11. septembra 2001. godine. Mada, teroristički akti s religijskom pozadinom nalazimo davno u prošlosti. Karčić (2002) navodi da su Zeloti bili jevrejska grupa koja se borila protiv rimske uprave u Palestini u periodu između 6. godine n.e. i 135. godine n.e. Njihovu metodologiju izvedbe terorističkih djela zabilježio je rimski historičar Flavius Josephus, i sam Jevrej. Zeloti su vjerovali da su pozvani od Boga da vode rat protiv sila mraka – tj. Rimske carevine – te da je takav rat neizbježan ako žele da se pokoravaju Božijoj naredbi da ne poštuju nikakva vladara nad Izraelom osim Boga. Assassin (ar. *Hašašin* – „oni koji jedu hašiš“) jeste termin korišten da označi pripadnike šiitske grupe ismailija, ogranak nizarija, koji su bili aktivni u Iranu i Siriji između 1094. i 1256. godine. Propagirano je povlačenje (hidžra) u izolovana mjesta i organizovanje života prema ismailijskom učenju u očekivanju Mehdije. U naporima da uspostave, konsoliduju i očuvaju svoju teritoriju te da šire svoje učenje, nizarije su vodile borbu, koristeći terorističke metode protiv sunijskih Seldžuka, evropskih krstaša i Mongola, koji su ih na kraju brutalno uništili. Jedan od centralnih koncepata u nizarijskom učenju bio je fida'i, odnosno žrtvovanje vlastitog života za nekog drugog. Fida'i su bili visoko motivisani vjerujući da će za učinjeno djelo biti nagrađeni Džennetom. Thugs (na sanskritu sthag znači skrivati, prevariti), bili su članovi tajne organizacije obožavatelja božice Kali, hinduskog simbola terora i razaranja. U članstvo se ulazilo metodom razgrađenog religijskog ceremonijala. Osim ovih slučajeva terorizma pojedinih grupa koje su se pojavile u okviru jevrejstva, islama i hinduizma, historija bilježi i pojavu religijski inspirisanog institucionalizovanog terora. Primjer za to je inkvizicija katoličke crkve u doba srednjeg

vijeka. Žrtve inkvizicije bili su kršćani optuženi za herezu, kao i pokršteni Jevreji i muslimani za koje se sumnjalo da nisu iskreno prihvatili novu vjeru.

Zajednička karakteristika zelota, assassina, tagova i inkvizicije jeste da je nasilje vršeno u ime religije i da su se pozivali na religijsko učenje. Prema istom autoru, historija islama pokazuje da u periodu između 13. vijeka, kada su Mongoli uništili grupu nizarijja („asasina“), pa do 1970. godine nije bilo grupa muslimana koje su provodile ono što se naziva religijski terorizam.

U historijskim djelima nalazimo terorizam koji je motiviran religijskim fanatizmom. Terorizam s religijskom pozadinom star je vjerovatno koliko i upotreba terora od strane vlasti koje su se manifestovale i ispoljavale kroz razne oblike i forme. Nasilje, teror i terorizam, diktatorske vlasti i diktatori često koriste za opstanak na vlasti (lokalni nivo), ili mnoge države prilikom realiziranja svojih geopolitičkih ili hegemonističkih ciljeva (globalni nivo). Rijetke su vlade i oblici vladavine koji se odriču nasilja, terora, terorizma kao pomoćnih metoda ostvarivanja državnih ciljeva i interesa. Ilustracije radi, spomenut ćemo dva upečatljiva primjera gdje vlast vođena religijskim motivima sprovodi teror. Decenijsko terorisanje Palestinaca od strane Izraela i inkvizicije. „Jedan od najzlogasnijih primjera terora kao oružja religijskog progona bila je španjolska inkvizicija koju je Papa po nalogu španjolske monarhije ustanovio u petnaestom stoljeću da bi se borila protiv hereze, apostazije, lihvarstva, te osoba optuženih za vraćanje i čarobnjaštvo. Mučenje i konfiskacija bili su karakteristično oružje terora, a procjenjuje se da je pod Tomasom de Torquemadom, prvim velikim inkvizitorom, nekoliko tisuća ljudi spaljeno na lomači, a 170.000 židovskih podanika koji su odbili krštenje izgnano je iz Španjolske.“ (Wilkinson, 2002).

Interes terorističkih organizacija nije širenje prema vani, nego su okrenute ka unutrašnjosti s ciljem vraćanja izvornom učenju i otklanjanju prepreka koje stoje pri realizaciji postavljenog cilja. Sve je više terorističkih organizacija u svijetu s religijskom pozadinom. „Kasne šezdesete i sedamdesete obilježene su usponom svjetovnih nacionalističkih i neomarksističkih terorističkih skupina, u ranim osamdesetima zbila se dramatična pojava terorizma motiviranog ekstremnim islamističkim pokretima.“ (Wilkinson, 2002).

Terorizam sa religijskom pozadinom je u uzlaznoj putanji što se može vidjeti iz Izvještaja Ministarstva vanjskih poslova SAD. „Lista terorističkih organizacija Ministarstva vanjskih poslova iz 1980. godine nije sadržavala nijednu religioznu grupu. 1994. godine je 16 od 49 terorističkih grupa identificirano kao religiozne. Godinu kasnije cifra je iznosila 26 od 56, a kada je Madeleine Albright 1998. godine sačinila listu od 30 najopasnijih terorističkih

organizacija, polovica je imala religiozna obilježja s ideološkom bazom, ne samo u velikim svjetskim religijama, nego i u nizu manje-više mističnih religioznih pokreta.“ (Karlsson, 2005).

Od osamdesetih na terorizam se gleda jednostrano, gotovo u cijelom svijetu, da uglavnom muslimani drže monopol nad terorizmom. Iako činjenice govore da su muslimani diljem svijeta bili predmetom agresije (BiH, Čečenija, Kašmir, Palestina itd.). Mediji igraju značajnu ulogu u formiranju svijesti o tome ko je terorista, a ko nije, čiji terorizam ima religijsku pozadinu, a čiji ne. Hofman ističe: „Sadašnji rat (ova knjiga je završena 1995. g.) koji vodi Srbija protiv muslimana u Bosni i Hercegovini i od strane srpskih i grčkih medija proziva se kao križarski pohod koji za cilj ima eliminaciju posljednje muslimanske zajednice sa tla Evrope.“

Zajednička crta svih terorističkih pokreta, bez obzira na religiozno prebivalište, može se sažeti (Karlsson, 2005) kao izrazit manikejski životni pogled sa nepomirljivom podjelom svijeta na dobro i zlo, i naglašeno odbacivanje svih pluralističkih društvenih modela; vjera u nepogrešivost vlastitih životnih nazora i uvjerenja, i legitimitet za vlastite poglede koji se temelje na vječnim istinama. Rezultat je ekstremna nepopustljivost i moralizam; fiksiranost apokaliptičnim scenarijima propasti svijeta, konačne borbe i haosa, što vodi političko-religioznoj paranoji i konspiracijskim razmišljanjima koji potiču shvaćanja o nužnosti preuzimanja snažnih protumjera i samoodbrane; osvrtnje na prošlost i često samovoljna izolacija od savremene grješne kulture koja prlja čovjeka; te formalizam religije kao jedinog spasa i kao apsolutnog djelotvornog sredstva protiv svih zala i svih osobnih i društvenih problema.

4. Determinante terorizma

Postavlja se bitnim pitanje koji su to faktori koji utiču na pojavu i jačanje terorizma, odnosno šta to determinira terorizam u nekom društvu. Nedvojbeno je da na terorizam najviše utiču socioekonomski faktori. Nizak nivo razvoja ekonomije, niži nivo socijalnog standarda stanovništva i politički sistem kroz koji se ne artikuliraju heterogeni interesi u nekom društvu opredjeljuju nastanak i razvoj terorizma. Finansijska moć terorističkih organizacija u kontekstu socioekonomske situacije u društvu čini komplement za nastanak terorizma. Postoji problem i pri samom određivanju šta je to teroristički akt u svakom konkretnom slučaju, jer na primjer, počinioci terorističkih zločina često nisu članovi nijedne terorističke organizacije i počine teroristički akt koji ima sve elemente terorističkog čina. Osim toga, terorizam nije

samo religijskog, već i nacionalnog i političkog karaktera. Mediji sve češće koriste senzacionalizam i mijenjaju uzrok sa posljedicom. Nejasne definicije terorizma daju Vladi veću slobodu za progon onih koji im se suprotstavljaju. Aktivisti i oni koji izražavaju neslaganje moraju pružiti razumne definicije i razotkriti prave teroriste, a ne da postaju metama za terorizam „terorizma“.

5. Antiterorizam

Kao što je teško definirati pojam terorizam, iste probleme imamo prilikom određivanja pojma antiterorizam. Teroristički akti koji se dogode u bilo kojoj državi ne daju za pravo toj državi da, osim antiterorističkih aktivnosti, provodi aktivnosti koje mogu imati teroristička obilježja. U tom kontekstu može se reći da je antiterorizam postupanje koje za cilj ima sprječavanje nastanka terorizma i borbu protiv njega. Postoje mehanizmi i sredstva za borbu protiv terorizma i mnoge su države u svijetu već usvojile strategiju borbe protiv terorizma, odnosno postavile antiterorističke ciljeve i zadatke. Borba protiv terorizma jednaka je nastojanju da se on definira. Poteškoće određenja pojma terorizam i utvrđivanja determinanti koje ga određuju komplementarni su sa odabirom metoda i tehnika za antiterorističku djelatnost. Ono što je izvjesno jeste da treba činiti stvaranje ambijenta ekonomskog razvoja i podizanje standarda, te jačanje svijesti o potrebi borbe protiv terorizma. Antiterorizam otežava i okolnost postojanja takozvanog „državnog terorizma“. Teško je u savremenom svijetu ukazati na državni terorizam jer su sve rasprave u svijetu usmjerene na nedržavni i protudržavni terorizma. Država koja se smatra utjelovljenje reda i poretka može uvijek na legalan i legitiman način opravdati svaki svoj čin kao legitimno opravdani. (Primorac, 1995).

6. Zaključna razmatranja

U današnjem društvenom kontekstu, šarolikost koja se javlja pri definiranju terorizma, ostavlja mogućnost interpretacije terorističkih akata po volji onih koji su „jednakiji“, orvelovski rečeno. Naše mišljenje jeste da se odnos prema terorizmu mora mijenjati, kako u definiranju tako i u metodama borbe protiv terorizma, uz permanentno mijenjanje globalne društvene slike ka boljem, u ekonomskim, političkim, moralnim, medijskim aspektima društvene zbilje. Rat koji se vodi protiv terorizma očito ne donosi željene rezultate.

Ovaj rad pokazao je svu kompleksnost jednog posebnog društvenog fenomena kakav je terorizam. Opća kampanja nauke mora biti usmjerena ka potrebi jasne distinkcije između krivičnih djela, terorističkih akata i posebice akata antiterorističkog naziva i djelovanja.

Samo u tom slučaju bit će moguće redefinirati i pojam i odrediti sredstva za borbu protiv terorizma.

LITERATURA

- Cerić, M. (2003). *Islam protiv terorizma*. Sarajevo: Rijaset Islamske zajednice u BiH.
- Furedi, F. (2009). *Poziv na teror*. Zagreb: Naklada LJEVAK d.o.o.
- Garrison, H. A. (2004). „Defining Terrorism: Philosophy of the Bomb, Propaganda by Deed and Change Through Fear and Violence”. *Criminal Justice Studies*, 17(3), str. 259–279.
- Hofman, W. M. (2003). *Islam 2000*. Sarajevo: El-Kalem.
- Karčić, F. (2002). *Terorizam: značenje, historija i veza s religijom i značenje terorizma – o odgovori muslimanskih ustanova*. Sarajevo, Rijaset IZ u BiH. str. 30–46.
- Karlsson, I. (2005). *Vjera, teror i tolerancija – Eseji o religiji i politici*. Tuzla, str. 295–296.
- Primorac, I. (1995). „Terorizam i etika“. *Filozofska istraživanja*, 56–57. Zagreb (1–2), str. 291–303.
- Sinanović, Z. (2010). „Doprinos BiH u borbi protiv terorizma“. *Korak*, br. 19., Sarajevo: Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu.
- Townshend, C. (2003). *Terorizam*. Sarajevo: Šahinpašić.
- Wilkinson, P. (2002). *Terorizam protiv demokracije*. Zagreb: Golden marketing.